

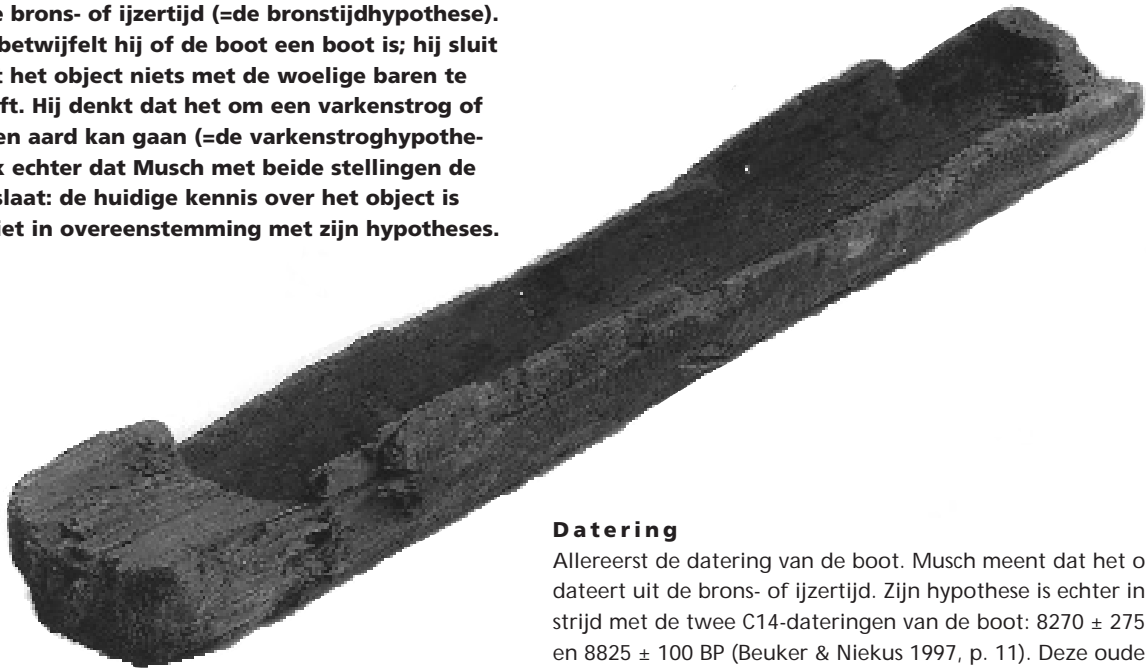

DE BOOTHYPOTHESE (NOG) MAAR NIET LATEN VAREN

Dit artikel is eerder gepubliceerd in Archeoforum nr. 3, jaargang 2, 1998 (ISSN 1386-6095)

Frans de Vries

Jan Evert Musch brengt tijdens een interview met Cor Rodenburg twee stellingen naar voren over de boot van Pesse. Allereerst vindt hij het aannemelijker dat de boot niet uit het mesolithicum stamt, maar uit een jongere periode: de brons- of ijzertijd (=de bronstijdhypothese). Daarnaast betwijfelt hij of de boot een boot is; hij sluit niet uit dat het object niets met de woelige baren te maken heeft. Hij denkt dat het om een varkenstrog of iets van dien aard kan gaan (=de varkenstroghypothese). Ik denk echter dat Musch met beide stellingen de plank mis slaat: de huidige kennis over het object is namelijk niet in overeenstemming met zijn hypothesen.

Afb. 1
De boot van Pesse (Dr.)

Foto: Drents Museum

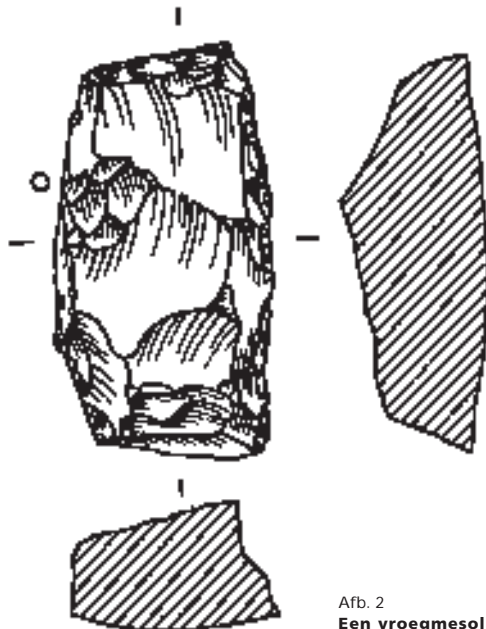
Datering

Allereerst de datering van de boot. Musch meent dat het object dateert uit de brons- of ijzertijd. Zijn hypothese is echter in strijd met de twee C14-dateringen van de boot: 8270 ± 275 BP en 8825 ± 100 BP (Beuker & Niekus 1997, p. 11). Deze ouderdomsbepalingen vallen beide in het mesolithicum en zijn dus aanzienlijk vroeger dan de door Musch voorgestelde brons- of ijzertijd.

Er schuilt wel een addertje onder het gras. Jaap Beuker van het Drents Museum vertelde mij dat de C14-dateringen afkomstig zijn van één stukje hout. Hij voegde daar terecht aan toe dat voor het beste wetenschappelijke resultaat ook monsters van andere delen van de boot een koolstofdatering zouden moeten ondergaan. Maar afgezien van deze kanttekening is er op dit moment geen reden om te twijfelen aan een mesolithische datering van de boot.

Niet alleen deze onderzoeksgegevens geven aan dat Musch' bronstijd-hypothese verworpen moet worden. De argumenten die hij aanhaalt ter ondersteuning van deze hypothese zijn of achterhaalt door nieuwe onderzoeksgegevens of niet relevant. Rodenburg tekent uit de mond van Musch bijvoorbeeld het volgende op:

'De bewering dat de dennenstam bekapt is met een vuursteen-

Afb. 2
Een vroegmesolithische afslagbijn uit Lageland (Gr.). Verkoolde hazelnootdoppen van deze vindplaats leverde een C14-datering op die vergelijkbaar is met die van de boot van Pesse (Niekus e.a. 1997).

Tekening: M. J. L. Th. Niekus & J. M. Smit (vakgroep Archeologie, RUG)

bijn is volledig een gok', stelt hij. 'Pas rond 5000 v.c. zou de mens hier met afslagbijltjes begonnen zijn, net voor de overgang tot geslepen. Dat dogma stond lang tegenover de datum van de 'boot', maar alternatieven werden niet gezocht of toegelaten'.

Het laatste nieuws is echter, dat bijltjes als door Musch genoemd, al veel vroeger voorkomen dan hij stelt (Niekus e.a. 1997). Door dit vroege voorkomen is dat wat Musch een dogma noemt, niet in strijd met de mesolithische dateringen van de boomstam: de boot kan dus heel goed bekapt zijn met een afslagbijn; iets wat Beuker en Niekus (1997, p. 9-10) ook al aangaven. Zie afb. 2 voor een voorbeeld van zo'n vroegmesolithische afslagbijn.

Voorts noemt Musch twee argumenten die in zijn ogen vóór zijn bronstijd-hypothese pleiten. In Rodenburgs artikel zijn deze als volgt verwoord:

- 1 'De Bronstijd acht hij voor de datering van de 'boot' ook juist, omdat het 'Tempeltje van Barger Oosterveld', ook uit de Bronstijd, dezelfde kasporen vertoont.'
- 2 'Het kan wat de vondst bij Pesse betreft om Brons- of IJzertijd gaan. Bij wegverbreding door hetzelfde veentje als waarin de 'boot' werd aangetroffen werden boerderijsporen uit die tijdperken opgegraven, in plaats van de door het BAI verwachte tweede kano.'

Wat punt 1 betreft het volgende. Laten wij er als gedachtenexperiment eens vanuit gaan dat de kasporen op het tempeltje van B. vergelijkbaar zijn met die van de boot. Mag je dan zonder wetenschappelijke gewetenswroeging concluderen dat dan de boot ook uit de bronstijd moet stammen? Neen, want dat is simpelweg niet onderzocht. Ten eerste zal je moeten aantonen dat de kasporen op beide objecten inderdaad identiek zijn. Dat vergt dan een uitgebreid onderzoeksprogramma waarbij alle kenmerken van de sporen gemeten moeten worden. Pas dan kun je de sporen op beide archeologische voorwerpen met elkaar vergelijken. Laten wij aannemen dat de kasporen inderdaad vergelijkbaar blijken, is het dan verantwoord te stellen dat deze kasporen kenmerkend zijn voor een bepaalde periode? Misschien, maar ook dat vraagt eerst een onderzoek. En dat heeft nog niet plaatsgevonden. Tot die tijd heeft het geen enkele zin de boot en het tempeltje in een adem te noemen.

Ook het argument uit punt 2 is van hetzelfde niet-gefundeerde kaliber. Ontdekking van bewoningsporen uit de ijzer- en bronstijd in de nabijheid van de vindplaats van de boot, mag niet leiden tot de conclusie dat de boot ook uit deze periode stamt. Het is namelijk zeker geen uitzondering dat op een en dezelfde locatie prehistorische bewoningsresten uit verschillende perioden aangetroffen worden. Daar zul je als onderzoeker toch op z'n minst rekening mee moeten houden. Zeker omdat het slechts bekend is dat de boot uit het veentje afkomstig is en het onduidelijk is waar de boot oorspronkelijke precies gelegen heeft. Het is dus niet meer te achterhalen of deze bijvoorbeeld in hetzelfde vondstniveau heeft gelegen als de brons- en ijzertijdresten die Musch noemt.

De boothypothese: kant nog wal?

Dan resteert de vraag of de boot een boot is. Met andere woorden, welke hypothese is het meest aannemelijk: de boothypothese, de grafkisthypothese of de varkenstroghypothese? Varkenstroggen of paardendrinkbakken zijn zover ik weet van geen enkele Europese mesolithische of oudere vindplaats bekend. En dat geldt ook voor bloembakken en badkuipen. Om deze varkenstroghypothese overeind te houden rept Musch over 'vraatsporen' aan de randen van het object. Dit kan echter geen argument zijn: het is namelijk niet onderzocht of het vraatsporen zijn. En stel dat het vraatsporen zijn, dan zegt dat nog niet dat het bijvoorbeeld een varkenstrog is of een bak om dorstige rossen te laven.

En dan de grafkisthypothese. Musch spreekt over een grafkist zoals die bekend zijn uit de bronstijd. Maar zoals gezegd geven de C14-dateringen aan dat het object aanzienlijk ouder is en uit het mesolithicum dateert. Uit het mesolithicum van ons land zijn echter geen vergelijkbare bewerkte boomstammen bekend die als grafkist hebben gediend. Ik meen mij te herinneren dat uit bijvoorbeeld Frankrijk wel mesolithische boomstamgrafkisten zijn aangetroffen. Op zich is er dus zeker aanleiding om te onderzoeken of deze hypothese van toepassing is op de boomstam van Pesse. Als dit het geval is, zegt dat overigens niet dat wij het 'boot-idee' geheel moeten laten varen: er zijn namelijk voorbeelden waarbij een boot later als graf is gebruikt. Deze voorbeelden dateren echter niet uit het mesolithicum, maar uit veel latere perioden. Hoewel er dus (nog) weinig fundament is voor deze boot-grafhypothese, kan rekening houden met deze mogelijkheid geen kwaad.

En dan: mogen we de boot een boot noemen? Eerst maar eens kijken wat de waarde is van de argumenten die Musch aanvoert tegen de boothypothese.

- 1** Musch stelt dat de houtsoort van de boomstam, dennenhout, ongeschikt is als grondstof voor een bruikbare boot.
- 2** Hij vindt dat de bekapte boomstam een lompe vormgeving heeft en niet-optimaal afgewerkt is.
- 3** Daarnaast zegt Musch dat steentijd-boten die gegraveerd zijn op dolmen in Portugal en Bretagne niet lijken op de boot van Pesse.

Ad. 1 Het is onjuist dat dennenhout ongeschikt is als materiaal om een boot te bouwen: de tot nu toe bekende vroeg-mesolithische boomstamkano's (uit Noord-Frankrijk en mogelijk een Deens exemplaar) zijn uitsluitend gemaakt van dennenhout. In het laat-mesolithicum komen andere houtsoorten in zwang voor de botenbouw: els, linde en populier (Lanting & Brindley 1996).

Ad. 2 De boomstam van Pesse wijkt qua vormgeving inderdaad af van de gemiddelde boomstamkano. Maar daar mag niet de conclusie uit volgen dat het geen boot is. Rekening dient namelijk gehouden te worden met enkele mogelijke verklaringen voor de afwijkende vorm; verschillende hypothesen zullen op hun waarde beproefd moeten worden. Zonder comment te zijn noem ik één hypothese die verder onderzoek vraagt. Uit de etnografie kennen we 'gelegenhedswerktuigen' (zgn. situational gear; zie Binford 1979, p. 264-266): de prehistorische maker had snel een drijvend object nodig en besteedde daaraan niet de aandacht die idealiter aan een boot besteed werd. Maar dit is slechts één van de vele hypothesen waarvan de relevantie bepaald moet worden.

Ad. 3 Voor de derde opmerking van Musch geldt dat de afwijkende vormgeving van de stam van Pesse, wanneer vergeleken met dolmengravures, niet tot de slotsom mag leiden dat de stam geen boot is. Net zomin als de afwijkende kenmerken van het omstreden deel van de Vermaning-artefacten, niet zonder onderzoek van alle alternatieve hypothesen, naar het rijk der falsificaties verwezen mogen worden. Het kan immers zo zijn dat de archeologische kennis nog onvoldoende is om de ware aard van de boomstam - maar ook van de Vermaning-artefacten - op de juiste waarde te kunnen schatten. Ook kun je je afvragen of je de artistieke impressies aangebracht op de buitenlandse steenmonumenten goed kunt vergelijken met de vormgeving van het Pesse-object. Bovendien zijn de voorbeel-

den die Musch noemt uit het neolithicum (nieuwe steentijd), terwijl de boot van Pesse uit het mesolithicum stamt en dus aanmerkelijk ouder is. Moraal van dit verhaal: eerst moet aangetoond worden dat het verantwoord is om de boot van Pesse te vergelijken met nautische tafereeltjes op megalithische monumenten. En dat is niet gebeurd. Tot dan toe heeft het geen enkele zin om zo'n buitenlands 'argumentatie-uitstapje' te maken.

Nee, de boothypothese is zo gek nog niet. Als wij kijken wat de huidige kennis is over Europese mesolithische en vroegneolithische boomstamkano's is, dan blijkt dat het Pesse-object daar (voorlopig) zonder onoverkomelijke problemen in past: ook alle andere kano's zijn uitgeholde boomstammen en dennehout is een normale grondstof voor dit soort mesolithische vaartuigen. En ook al wijkt de vormgeving van de boot van Pesse af van de 'gemiddelde' boomstamkano', dan wil dat nog niet zeggen dat de boothypothese in de vuilnisbak thuishoort. Het kan immers heel goed dat de kennis over mesolithische kano's nog te kort schiet om de betekenis van deze afwijking op de juiste waarde te schatten. Onderzoek, zoals experimenten met een nieuwvervaardigde boot van Pesse, kan deze kennis vergroten en meer duidelijkheid verschaffen over de aard van het Pesse-artefact.

Conclusie

Musch' argumenten tegen de boothypothese snijden volgens mij geen hout. Ik zie voorts geen enkel aanknopingspunt dat pleit voor zijn varkenstroghypothese. Ik denk dat de boothypothese en de grafkisthypothese op dit moment de meest waarschijnlijke zijn; voor alle duidelijkheid in beide gevallen gepaard gaand met een mesolithische datering. Maar meer onderzoek is zeker gewenst. Het is dan ook zeer toe te juichen dat het Drents Museum 'vaarexperimenten' gaat uitvoeren met de Pesse II. Ik wens haar een behouden vaart...

Literatuur

Beuker, J.R. & M.J.L.Th. Niekus. 1997. De kano van Pesse - de bijl erin. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* 1997, p. 8(122)-11(125).

Binford, L.R., 1979. Organization and formation processes: looking at curated technologies. *Journal of Anthropological Research* 3, vol. 35, p. 255-274.

Lanting, J.N. & A.L Brindley, 1996. Dateringen voor oorsprong en verspreiding van Europese boomstamkano's. *Paleo-Aktueel* 8.

Niekus, M.J.L.Th, J.P. de Roever & J.L. Smit, 1997. Een vroeg-mesolithische nederzetting met tranchetbijlen bij Lageland (Gr.). *Paleo-Aktueel* 8, p. 28-32.